

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

İttifak/Bütünleşmenin İç Politikadaki İzdüşümü: Türkiye'nin Geleneksel İç Tehditleri ve Atanmışlar/Seçilmişler Gerginliği

Davut Ateş

Dr., Dış Ticaret Müsteşarlığı

Bu makaleye atf için: Ateş, Davut, “İttifak/Bütünleşmenin İç Politikadaki İzdüşümü: Türkiye'nin Geleneksel İç Tehditleri ve Atanmışlar/Seçilmişler Gerginliği”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 19 (Güz 2008), s. 1-47.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi

Söğütözü Cad. No. 43, TOBB-ETÜ Binası, Oda No. 364, 06560 Söğütözü | ANKARA

Tel: (312) 2924108 | Faks: (312) 2924325 | Web: www.uidergisi.com | E- Posta: bilgi@uidergisi.com

İttifak/Bütünleşmenin İç Politikadaki İzdüşümü: Türkiye'nin Geleneksel İç Tehditleri ve Atanmışlar/Seçilmişler Gerginliği

Davut ATEŞ*

ÖZET

Türkiye 1999 yılında AB'ye aday ülke ilan edildiğinden beri iç siyasette hassas bir tartışma başlamıştır. Tartışmanın bir tarafında AB yolunda yapılacak reformların ülkenin demokratikleşmesi için zorunlu olduğunu savunan seçilmişler, diğer tarafında ise reformların ülkenin toprak bütünlüğüne ve laik rejimine yönelen tehditleri besleyebileceğini savunan atanmışlar bulunmaktadır. Eşzamanlı olarak yaşanan küresel terör olgusu ve İkinci Körfez Savaşı'nı takip eden dönemde ABD'nin Orta Doğu politikasında yaşanan değişimler ve bunların Türkiye'ye yüklemeye çalıştığı roller ülkenin ciddi iç tehditleri olarak değerlendirilen siyasal İslam ve Kürt sorununa yüklemeler yapmıştır. Böylece yaklaşık son on yıllık süreç zarfında ülkenin iki iç güvenlik sorunu dünyanın iki güç merkeziyle ilişkilerde uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu çalışmada, 1999 sonrasında Türkiye'deki iç tehdit algılamaları ABD ve AB ile ilişkilerde ittifak/bütünleşme çerçevesinde incelenecek; her biriyle farklı ilişki şeklinin iç politikadaki yansımaları ele alınacak ve seçilmişler/atanmışlar arasında iç tehdit tanımı üzerinde yoğunlaşan gerginliğin geleceği yorumlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, ABD, AB, İç Tehdit, İttifak, Bütünleşme.

Reflections of Alliance/Integration on Domestic Politics: Traditional Domestic Threats of Turkey and Tension Between State and Political Elites

ABSTRACT

A delicate debate has begun in domestic politics since Turkey was accepted as a candidate country to the EU in 1999. While political elites argue that EU reforms are inevitable for democratization of the country, state elites think that those reforms may encourage domestic threats and damage the territorial integrity and secular regime. Meanwhile, the roles that are to be assigned to Turkey as a result of recent changes in U.S. Middle East policy have had serious repercussions on the Kurdish problem and political Islam. The latter are accepted as the two most important domestic threats. Consequently, these two domestic problems took on an international dimension in the last decade. In this essay, domestic threat perceptions after 1999 in Turkey will be examined, referring to relations with the U.S. and EU within the framework of alliance/integration. The impact of an alternative type of relation with the U.S. and the EU on domestic politics will be explored. Future tensions between state and political elites revolving around domestic security issues will also be assessed.

Keywords: Turkey, the U.S., EU, Domestic Threat, Alliance, Integration.

* Dr., Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ankara. E-posta: atesdavut@yahoo.com. Bu makalenin ilk versiyonu 30 Haziran-2 Temmuz 2005'de düzenlenen "Neighborhood: Past, Present and Future" temalı, 4. ODTÜ Uluslararası İlişkiler Kongresinde sunulmuştur. Makalede dile getirilen görüşler yazarın kişisel değerlendirmeleri olup, görev yaptığı kuruma mal edilemez ve kurumun resmi görüşleriyle ilişkilendirilemez.

Giriş

Son on yıllık dönemde Türkiye'nin geleneksel iç tehdit tanımlamasında öncelikli sırada yer alan siyasal İslam ve Kürt sorunu AB ve ABD ile ilişkilerde kesişme noktaları olmuştur. Konunun dışarıyla ilişkilendirilmesi, kısmen, içerde atanmışlar ve seçilmişlerin¹ iç tehditler üzerinden bu iki gücün politikalarına dayanma veya tepki göstermesinin sonucudur. Türkiye'nin iki küresel güç merkeziyle ilişkilerinin sürdürülme biçimi, bunların Türkiye'ye dönük politikalarında farklılıklar olmasa bile, her birinin politikasının ülkenin iç siyasetine farklı yansıtılabileceğini, bunların iç politikada kavga veren değişik kesimler tarafından iç güvenlik temelinde farklı biçimlerde sahiplenilebileceğini göstermektedir.

Türkiye'deki iç tehditlerin önce ABD ve AB ile ilişkilerde kesişmesi, ardından bu iki küresel güç tarafından verilen tepkilerin Türkiye'nin iç siyasetine belirli şekillerde yansması ve içerde AB veya ABD yanlıları gibi ayırımların ortaya çıkması, daha da önemlisi demokratikleşmenin/iç tehdit tanımlamasının bu güçlerle ilişkiler çerçevesinde ele alınması, Türkiye'nin bunlarla ilişkisinin karşılaştırmalı analizini zorunlu kılmaktadır. Seçilmişlerin AB reformlarının ülkenin demokratikleşmesini hızlandıracağı yolundaki beklentisiyle, atanmışların söz konusu reformlara toprak bütünlüğü ve laik rejim açısından şüpheyle yaklaşması gerginlik halinde sürüp gitmektedir. Seçilmişler neden demokratikleşme için AB reformlarına ümit bağlamaktadır? Atanmışlar reformları hangi çerçevede okuyarak iç tehditlerle ilişkilendirmektedir? Türkiye'nin ABD ve AB ile ilişkilerinin güncel çerçevesi ve iç aktörlerinin savunduğu duruşun bununla ilişkisi nedir? Bunlar, Türkiye'nin AB ile ilişkisinin geleceğinin aydınlatılması, iç siyasetteki aktörlerin dışarıda müttefik bulma zorunluluğunun anlaşılması ve yakın gelecekte Türkiye'deki iç tehdit algılamasında hangi iç-dış müttefik tarafın ağır basacağını kestirilmesi açısından üzerinde düşünülmesi gereken sorulardır.

Gerginliğin sonucuna ilişkin bugünden kesin öngörüler yapmak elbette zordur. Ancak, ABD ve AB'nin Türkiye ile mevcut ilişki biçiminin iç tehditler bağlamında incelenmesiyle, yakın ve orta vadede içerde yaşanan kavganın sonucunun daha çok hangi taraflarca belirleneceğine ilişkin ipuçları elde edilmesi mümkündür. Zira iki küresel gücün öncelikleri içerdeki aktörler tarafından kendi durumlarını güçlendirmek için kullanılabilmesi gibi, ülkedeki iç tehdit algılaması bunların Türkiye'ye dönük politikalarından etkilenmeye de eğilimlidir.

¹ Çalışmada geçen "atanmışlar" kavramı yönetici seçkinlerden devletçi bakış açısına sahip olanları, "seçilmişler" de demokratikleşme bağlamında sivilleşmeyi savunanları ifade etmek için kullanılmıştır. Her ne kadar atanmışların böyle bir ayırıma itirazı olsa da atanmışlar/seçilmişler karşıtlığının 1960'lardan sonra Türk siyasetine yerleştiği bir vakiydir. Bkz. Mehmet Barlas, *Turgut Özal'ın Anıları*, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2000.

Ayrıca, Türk kamuoyunun değişik kesimlerinin her iki güçten beklediği ve çekindiği noktalar iç güvenlik tehdidi/demokratikleşme gerginliğiyle yakından alakalıdır.

Bu çalışmada, Türkiye'nin ABD ile ilişkisinin eskiden olduğu gibi "ittifak" AB ile ilişkisinin ise 1999'dan sonra "bütünleşme" çerçevesinde yürütüldüğü açıklanacak ve çerçeve farklılığının seçilmişler ve atanmışlar arasındaki çekişmede önemli bir temel oluşturduğu öne sürülecektir. Bu noktadan hareketle iki büyük gücün konumlarının iç politikadaki taraflarca hangi kanallardan kullanıma açık olduğu, iç tehdit algılamaları ve demokratikleşme talepleri çerçevesinde ABD ve AB'nin beklenti ve politikalarının bahse konu algı ve taleplerle nasıl örtüştüğü veya ayrıştığı incelenecek; sonuçta Türkiye'nin iç siyasetindeki ABD/iç güvenlik-AB/demokratikleşme gerginliğinde ağırlığın güvenlik önceliğinde biçimlenmesinin gerekçeleri ortaya konarak çekişmenin sonucunun görünür gelecekte ABD ile ittifak ilişkisine güvenen güvenlikçi atanmışlarca belirleneceği, AB ile bütünleşme-demokratikleşme sürecinde önemli pürüzler ve yavaşlamalar ortaya çıkacağı iddia edilecektir.

ABD ve AB'nin Orta Doğu ve Türkiye Politikalarının Çerçevesi

Genel Çerçeve

ABD ve AB'nin Türkiye ve Orta Doğu politikalarının birbirlerini olumsuzlama içerisinde olduğu söylenemez. Hatta yaşanan son iki Körfez Savaşında ve küresel terörizm konusunda taraflar arasında gözlenen işbirliği Orta Doğu'ya yönelik yaklaşımlarında köklü görüş ayrılığı olmadığını gösterecek boyuttadır. Ancak, aralarında görüş ayrılığı olmaması demek, politikalarının bölge ve Türkiye'deki siyasete benzer şekilde yansımaları zorunlu kılmamaktadır. İç güvenlik/tehdit algılayışlarında ABD ve AB'nin politikalarının içeride çağrıştırdığı zeminini anlayabilmek için bu iki gücün Orta Doğu politikalarının genel hatlarıyla gözden geçirilmesinde yarar bulunmaktadır.

ABD'nin Orta Doğu bölgesiyle ilişkisi AB'ye nazaran kısa bir tarihi geçmişe sahip olup, İkinci Dünya Savaşı sonrasında batı ittifakı içinde liderlik rolünün getirdiği zorunluluklardan kaynaklanmış ve iki ana konu etrafında şekillenmiştir. *Birincisi*, bölgedeki petrol kaynaklarının güvenliğinin sağlanması amacıyla mevcut Arap rejimlerinin korunmasıdır. *İkincisi*, ABD'nin İsrail'in güvenliğine verdiği kesintisiz destektir. ABD'nin bölge politikaları medeniyet veya tarihten kaynaklanan önyargılara dayanmamakla birlikte, bunların bölgede Amerikan

karşıtlığına zemin hazırladığı da kuşkusuzdur.² Bu ülkeye karşı 11 Eylül 2001 tarihinde girişilen terörist saldırıların bu tepkilerin bir sonucu olduğu iddia edilir.³ Söz konusu saldırılar ülkenin bölgeye dönük geleneksel politikasının gözden geçirilmesine neden olmuştur. Büyük Orta Doğu Projesi (BOP) kısmen bu değişimin bir sonucudur. “Büyük” kavramının iki önemli anlamı vardır. *Birincisi*, coğrafi anlamda bir genişlemedir. Orta Doğu politikası sadece Filistin-İsrail sorununu ve petrol zengini Arap rejimleriyle sınırlandırılmamalıdır. *İkincisi*, ele alınan konularda genişlemedir. Orta Doğu politikası sadece askeri-güvenlik önlemleriyle şekillendirilmemelidir.⁴ BOP, ABD'nin bölgeye dönük politikasının pratik, taktiksel, aceleci ve araçsal olduğunu göstermektedir.

Öte yandan AB'nin Orta Doğu politikasını medeniyet, tarihsel olgular, coğrafya ve azınlıklar bağlamında ele almak daha doğru olacaktır. Birliğin bölgeden kaynaklanan en önemli geleneksel tehdit algılamaları göçmenler ve Avrupa içerisinde yaşayan Müslüman azınlıklarla alakalıdır.⁵ Üstelik Orta Doğu ile Kuzey Afrika, bölgesel politikalarda uzun yıllardır birlikte düşünülen bir coğrafyadır.⁶ Elbette 11 Eylül saldırılarından sonra AB'ye yönelik en önemli tehdit de küresel terörizmden gelmeye başlamıştır. Ancak, bu, bölgeden kaynaklanan geleneksel tehditleri yok edecek veya önemsizleştirecek değildir. AB'nin Orta Doğu ve Kuzey Afrika politikalarının daha ihtiyatlı, sabırlı ve tedrici olduğu, dayatmacılıktan kaçınmaya özen gösterdiği söylenebilir.⁷ Avrupa bakış açısında da bölgenin demokratikleşme yönünde dönüşüm geçirmesi istenmekle birlikte, bunun iç dinamiklerden kaynaklanması, dış desteklerin sadece belirli seviyede tutulması gerektiği görüşü hâkimdir.⁸

Bölge bağlamında ABD ve AB arasında işbölümü⁹ olduğu yönündeki görüşler BOP'un sosyal, siyasal ve ekonomik önlemler içeriyor olması nedeniyle pek

² Abdel Mahdi Abdallah, “Causes of Anti-Americanism in the Arab World: A Socio-political Perspective”, *Middle East Review of International Affairs (MERIA)*, Cilt 7, No 4, Aralık 2003, s.62–73.

³ Richard N. Haas, “Toward Greater Democracy in the Muslim World”, *The Washington Quarterly*, Cilt 26, No 3, 2003, s.143.

⁴ “Middle East-North Africa Fact Sheet”, 11 Haziran 2003, www.whitehouse.gov/news (Erişim Tarihi 6 Haziran 2005).

⁵ Rodolfo Ragonieri, “Europe, the Mediterranean and the Middle East”, Steven Blanks (der.), *Mediterranean Security into the Coming Millenium*, Carlisle, Strategic Studies Institute (US Army College), 1999, s.417–42.

⁶ “Euro-MED Partnership” süreci 1995 yılında başlamıştır.

⁷ Völkers Perthes, “America's ‘Greater Middle East’ and Europe: Key Issues For Dialogue”, *Middle East Policy*, Cilt XI, No 3, Sonbahar 2004, s.1–2.

⁸ Richard Youngs, “Europe's Uncertain Pursuit of Middle East Reform”, *Carnegie Papers*, Middle East Series, No 45, Haziran 2004.

⁹ Birincisi bölgenin güvenliğini ve istikrarını önceleyecek ikincisi ise bölgenin ekonomik kalkınmasına katkı yapacaktır.

ikna edici görünmemektedir.¹⁰ İki güç arasında küresel terörizme karşı ortak mücadele zemini belirlenmesine karşın, uygulamada ciddi anlaşmazlıklar bulunduğu da gözden kaçırılmamalıdır.¹¹ Önemsiz gibi görünen farklılıklar veya en azından sıkı işbirliği eksikliği bunların politikalarının Türkiye'deki çeşitli kesimlerin algılayışlarına da yansımaktadır.

Türkiye ile İlişkilerin Özel Çerçevesi: İttifak-Bütünleşme

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Türkiye-ABD ilişkileri "stratejik ortaklık" şeklinde sürdürülmeye devam etmiştir.¹² AB-Türkiye ilişkileri ise 1999 yılından itibaren bütünleşme ekseninde yürümeye başlamıştır. Türkiye'nin iç tehdit tanımlaması bağlamında ABD ve AB ile kurduğu iletişimin daha iyi anlaşılabilmesi için uluslararası ilişkilerde farklı işlevlere sahip çerçevelerin karşılaştırılması gerekmektedir.

Devletler arasında kurulan ittifakların tanımlayıcı öğelerinden en önemlisi tarafların iç işlerindeki özerkliğidir. İttifakı doğuran somut gerekçe¹³ doğrultusunda izlenecek politikalar belirlenir ve uygulanır. Bu süreçte tarafların birbirlerinin iç işlerine karışması asli unsur değildir. Tam tersine devletler kimi zaman iç güvenlik sorunlarının aşılması amacıyla ittifak ilişkilerine girebilirler.¹⁴ İttifakların oluşturulduğu yaygın alan güvenlik-savunmadır.¹⁵ Elbette bu ana alana başka işbirliği konuları eklenebilir, fakat belirleyici olanın güvenlik olduğu aşikârdır.

Türkiye-ABD ilişkileri bu açıdan değerlendirildiğinde, iki ülkenin NATO üyeliğinin dışında özellikle Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyada güvenliğin, istikrarın ve düzenin sağlanmasının ortak amaç olarak belirlendiği, taraflar arasındaki ilişkilerde baskın alanın güvenlik-savunma olduğu görülecektir.¹⁶ İttifaklarda tarafların özerkliği korunduğundan, muhtemel anlaşmazlıklarda pazarlık

¹⁰ Anthony H. Cordesman, "The Role of Europe in the Middle East: An American Perspective", *IJSS/CEPS European Security Forum*, Brüksel, 11 Mart 2002.

¹¹ Kristin Archick, "The U.S. EU Cooperation against Terrorism", *CRS Report for Congress*, Order Code RS22030, 19 Ocak 2005.

¹² İki ülke arasındaki "stratejik ortaklık"ın ayrıntılı bir tartışması için bkz., F. Stephen Larrabee, "Turkey as a U.S. Security Partner", RAND, 2008, www.rand.org (Erişim Tarihi 2 Mayıs 2008).

¹³ İttifakların kuruluşunun en önemli gerekçelerinden biri tanımlanan ortak düşmana karşı konulmasıdır. George Liska, *Nations in Alliance: The Limits of Interdependence*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1962, s.13.

¹⁴ Michael Barnett ve Jack Levy, "Domestic Sources of Alliances and Alignments: the Case of Egypt, 1962-1973", *International Organization*, Cilt 45, No 3, Sonbahar 1991, s.369-395.

¹⁵ Stephen Walt, *The Origins of Alliances*, Ithaca, Cornell University Press, 1987.

¹⁶ Michael M. Gunter, "The U.S.-Turkey Alliance in Disarray", *World Affairs*, 1 Ocak 2005. Bununla birlikte Kuzey Irak ve İran gibi konularda iki ülke arasında bir kısım görüş farklılıkları bulunduğu da kuşkusuzdur. F. Stephen Larrabee, "Turkey Rediscovered the Middle East," *Foreign Affairs*, Cilt 86, No 4, Temmuz/Ağustos 2007, s.103-114.

söz konusudur. Karşılıklı dayatmalar ittifakın zorunlu kıldığı özerkliğe halel getirecek boyutları aşamaz. Bu kapsamda, Türkiye'nin iç tehdit algılamasının ve tanımlamasının seçilmişler veya atanmışlar tarafından belirli öncelikler çerçevesinde yapılıyor olması ve bu ülkeyle ilişkilendirilmesi müttefik açısından müdahale edilemeyecek bir gelişme olup, ABD bu türlü zorlamalardan uzak durmaya özen göstermektedir.¹⁷ Siyasal İslam ve Kürt sorunu ABD ile ilişkilerde dışsal gelişmeler olarak ele alınır ve ittifakı bozmayacak şekilde çözülmesine çalışılır. İttifakın savunmayı önceleyen yapısı başka alanlardaki ilişkilerin¹⁸ öncelikli konuma getirilmesine izin vermez.¹⁹ Yine aynı nedenden ABD'nin Türkiye'deki atanmışlarla sıkı ilişkisi anlaşılabilir bir şeydir.²⁰

ABD'nin Orta Doğu politikası içerisinde Türkiye'nin önemi vazgeçilmezdir. Bölgede veya daha geniş olarak Avrasya coğrafyasında girişilecek askeri harekâtlarda hava sahası, kara geçişi, lojistik imkânları ve mevcut üslerin kullanılması gibi konularda Türkiye'nin askeri işbirliği önemlidir.²¹ Ayrıca, mevcut demokrasi, liberal değerler ve gelişmişlik seviyesi itibarıyla Türkiye bölgede çok önemli bir modeldir.²² Bunun dışında, BOP ve benzeri girişimlerde Türkiye aktif rol üstlenebilecek ülkelerden biridir.²³

Öte yandan Türkiye'nin AB ile ilişkisi 1999 yılından itibaren farklı bir çerçeveye bürünmüştür. Yeni çerçeveyi tanımlayabilecek en uygun kavram Avrupa'nın yaklaşık son yarım yüzyıllık tarihinde belirleyici olan "bütünleşme"dir.²⁴ Uluslararası ilişkilerde en önemli örneği AB olan bütünleşmecî ilişkide taraflar siyaset, toplum, ekonomi, adliye, iç güvenlik, vergi, savunma, dış politika vb. birçok alandaki düzenlemelerini birbirine eşitlemek ve sürekli eşit tutmakla yü-

¹⁷ "ABD'den Cumhurbaşkanlığı Seçimi Yorumu", *Zaman*, 25 Nisan 2007; "ABD Dışişleri Bakanlığı: Türban Türkiye'nin İç Meselesidir", *Milliyet*, 31 Ocak 2008.

¹⁸ Örneğin ekonomi: "ABD: AB'nin Ötesine Bakın Bize Dönün", *Hürriyet*, 8 Haziran 2005; *The Analysis of Turkish-American Economic and Commercial Relations and Suggestions for the Future, Executive Summary*, İstanbul, TUSIAD, Yayın No T/2003-03-351, Mart 2003, s.63-67.

¹⁹ Alan P. Larson, "The U.S.-Turkey Economic Relations: Reinvesting for a Mature Partnership", 26 Haziran 2003, <http://lists.state.gov/SCRIPTS/WA-theU.S.IAINFO.EXE?-A2=ind0306d&L=dosdo&D=1&O=D&F=&S=&P=1712> (Erişim Tarihi 10 Haziran 2005).

²⁰ Howard Eissenstat, "ABD Harekât Olasılığını Artırıyor", *Radikal*, 6 Temmuz 2007.

²¹ Steven A. Cook, "The U.S.-Turkey Relations and the War on Terrorism", 6 Kasım 2002, http://www.brook.edu/dybdocroot/views/ARTICLES/fellows/2001_cook.htm (Erişim Tarihi 10 Haziran 2005).

²² Paul Wolfowitz, "Iraq, War on Terrorism and Turkey's Role in Europe", 12 Nisan 2002, www.state.gov (Erişim Tarihi 8 Haziran 2005).

²³ Frank Carlucci ve F. Stephen Larrabee, "Revitalizing the U.S.-Turkey Relations", *Washington Times*, 8 Haziran 2005.

²⁴ Walter Mattli, *The Logic of Regional Integration: Europe and Beyond*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999.

kümlüdür. Bu, tarafların birbirlerinin iç işlerine müdahalesini zorunlu kılar. İttifaklarda olduğu gibi, bütünleşme ilişki biçiminin de dayanağı tarafların ulusal çıkarlarıdır.²⁵ Birliğe sürekli yeni üyelerin katıldığı ve eskilerin de düzenlemelelerini birbirine eşit tuttuğu varsayıldığında, yeni katılan üye açısından tarafların durumlarını karşılıklı olarak eşitlemesi söz konusu değildir. Fiili durum, yeni katılacak üyenin Birliğin mevcut durumuna uyum sağlamasıdır. Zaten bundan ötürü, Türkiye’de AB’ye şüpheyle yaklaşan kesimler zaman içerisinde Birliğin Türkiye’nin içyapısıyla ilgili her konuda karar verici olacağını savunur.²⁶

Türkiye’nin geleneksel iç tehditlerinin -Kürt sorunu ve siyasal İslam- AB ile ilişkilere konu olması 1999 yılından sonra bütünleşmenin getirdiği zorunluluklardan²⁷ kaynaklanmıştır. Bunlar, taraflar arasında birer dış politika konusu olmadığından -bütünleşmenin parçası- pazarlığa kapalıdır. Sürecin zorunlu kıldığı tek taraflı kabul, konunun iç politikada dışarıyla bağlantılı olarak tartışılmasına zemin hazırlamıştır. “Dışarı” kavramı ABD ile ilişkilerde dış politika üzerinden pazarlığa işaret ederken; bütünleşmedeki “dışarı” kavramı dayatmayı çağırıştır. Farklı çağrışımlara neden olan en önemli etken taraflar arasındaki ittifak/bütünleşme ilişki biçiminin yarattığı farklı çerçevedir.

AB’nin geleneksel güvenlik tanımlamalarında Türkiye, örneğin insan kaçakçılığı²⁸ ve uyuşturucu trafiğinde²⁹, tampon bölgedir. Bu yüzden organize suçların önlenmesinde AB, Türkiye ile yakın işbirliğine hazırken, aynı eğilim Türkiye’nin Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası’na dâhil edilmesinde gözlenmez.³⁰ Bu isteksizlik, Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye’nin Avrupa için istikrarsızlık kaynağı olacağı şeklindeki görüşlerin bir uzantısıdır.³¹ Zira Kürt sorunu ve siyasal İslamcılık gibi sorunlar kıtada yaşayan azınlıklar yoluyla bizzat Avrupa’ya

²⁵ Andrew Moravcsik, “Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in the European Community”, *International Organization*, Cilt 45, No 1, Kış 1991, s.19–56.

²⁶ Atilla Sandıklı, *Türkiye’nin Dış Politikasında Avrupa Birliği ve Alternatifleri*, İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı, 2001, s.279–284.

²⁷ *2000 Regular Report on Turkey’s Progress Towards Accession*, Brüksel, EU Commission, 8 Kasım 2000; Harry Flam, “Turkey and the EU: Politics and Economics of Accession”, *Seminar Paper* No: 718, Institute for International Economic Studies, Stockholm University, Şubat 2003, s.7.

²⁸ Kemal Kirişçi, “Turkey: A Transformation from Emigration to Immigration”, Avrupa Araştırmaları Merkezi, Boğaziçi Üniversitesi, Kasım 2003, s.5.

²⁹ Perthes, “European Perceptions”.

³⁰ Ramazan Gönen, “Turkey’s Delicate Position between NATO and ESDP”, *SAM Papers*, 2003.

³¹ Pınar Bilgin, “Clash of Cultures? Difference between Turkey and the European Union on Security”, Ali L. Karaosmanoğlu ve Seyfi Taşhan (der.), *The Europeanization of Turkey’s Security Policy: Prospects and Pitfalls*, Ankara, Dış Politika Enstitüsü, 2003, s.26.

istikrarsızlaştırabilecektir.³² Bu olasılık, bazı Avrupalı yöneticilerin Türkiye ile müzakerelerin tam üyelik yerine imtiyazlı ortaklık doğrultusunda yürütülmesi gerektiğini savunmalarına yol açar.³³ Bütünleşme olgusu hem Avrupa hem de Türkiye içinde paralel gerginlikler yaratmıştır.

ABD ve AB'nin Türkiye ile ilişkisinin ittifak/bütünleşme biçiminde farklı çerçevelere oturuyor olması, iki gücün genel olarak Orta Doğu politikalarıyla da uyumludur. Daha pratik, aceleci ve sonuca dönük hızlı karar alarak bunları uygulama peşindeki ABD ittifak ilişkilerini kullanma eğilimindedir. Hâlbuki bölgeye dönük politikalarında daha tedrici ve yavaş davranan AB'nin Türkiye ile ilişkilerde de uzun vadeli planlamalar yapması ve yavaş hareket etmesi doğaldır. İlişki çerçevesindeki farklılık iç tehditler üzerinden içerde atanmışlar/seçilmişler gerginliğine yol açmaktadır.

ABD ve AB'nin Orta Doğu politikaları gözden geçirildikten ve iki gücün Türkiye ile ilişkisinin özel çerçevesi ortaya konduktan sonra, takip eden bölümde bu politikaların Türkiye'nin iç güvenlik/tehdit tanımlamasıyla hangi kanallardan örtüştüğü veya çatıştığı belirlenmeye çalışılacaktır.

İç Tehdit Tanımlaması-ABD/AB Politikaları Etkileşimi

Osmanlı İmparatorluğu'nun kalıntıları üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde iç tehditler geleneksel olarak silahlı güçlerin başını çektiği atanmış seçkinler tarafından tanımlanmıştır.³⁴ Tehdit algılaması zaman içinde değişimler geçirse de iki konunun sürekliliği bulunmaktadır.³⁵ *Birincisi*, Kürtlerin ayrılıkçı politikalar ve girişimler yoluyla ülkenin toprak bütünlüğünü tehdit etmesidir. Bu durum 1984 sonrasında teröre dönüşmüştür. *İkincisi*, siyasal İslam'ın yaratabileceği gelişmeler nedeniyle ülkenin modernleşmeci ve laik rejim yapısının zarar görmesidir.

Tehditleri tanımlayanların niteliğini belirleyen etkenlerin başında, yeni devletin kurucu seçkinlerinin çoğunluğunu askerlerin oluşturması ve silahlı güçlere modern cumhuriyeti koruma ve kollama görevi verilmiş olması gelir. Tanımlanan iç tehditler kurulan yeni devletin niteliklerinin doğal yansımasıdır. *Birincisi*,

³² Michael Emerson ve Natalie Tocci, "Turkey as a Bridgehead and Spearhead: Integration EU and Turkish Foreign Policy", Center for European Policy Studies, EU-Turkey Working Papers, No 1, Ağustos 2004, s.8-10.

³³ "Rasmussen: Türkiye İçin Yedek Plan Gerek" *Hürriyet*, 15 Haziran 2005; "Sarkozy: Turkey and the EU", 17 Nisan 2007, <http://washingtonrealist.blogspot.com/2007/04/sarkozy-turkey-and-eu.html> (Erişim Tarihi 26 Eylül 2007).

³⁴ Senem Aydın ve E. Fuat Keyman, *European Integration and the Transformation of Turkish Democracy*, Center for European Policy Studies, EU-Turkey Working Papers, No 2, Ağustos 2004, s.19.

³⁵ Örneğin Soğuk Savaş yıllarında devrimci sol hareketler iç tehdit sınıfındadır.

çok uluslu bir imparatorluğun elindeki son toprak parçası üzerine kurulan cumhuriyet artık ulus-devlet olacaktır. Ulus-devlet yapısı içerisinde kimlik bazında ulusun birliği önceliklidir. Ulusal birliği bozabilecek kitle olarak görülen Kürtler hem kimlik hem de toprak bütünlüğüne tehdit kabul edilmiştir. *İkincisi*, yeni kurulan devlet modern ve laik olarak tasarlanmıştır. İslam dininin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki işlevleri dikkate alınarak, benzer yüklemelerin laik devlete yapılması olasılığına karşın din kaynaklı siyasal veya toplumsal talepler önemli bir iç tehdit olarak kabul edilmiştir.

Soğuk Savaş yılları boyunca çok fazla dış politikaya konu edilmeyen söz konusu tehditler, Körfez Savaşlarında ABD'nin bölgeye yerleşmesi ve BOP gibi girişimler neticesinde Türkiye-ABD ilişkilerinde yer almaya başlamıştır. Benzer şekilde, 1999 yılında adaylık statüsüyle Türkiye'nin AB ile bütünleşme sürecinin başlamasıyla birlikte, bahse konu iç tehditler AB-Türkiye ilişkilerinin de önemli gündem maddeleri arasına girmiştir. Tehditlerin dışarıyla ilişkilendirilmesinde ve içerdeki tartışmaların alevlenmesinde daha belirleyici olan elbette bütünleşme sürecidir. Tehditler dış politika konusuna dönüştüğünde, hem iç tehdit sınıfında değerlendirilen kesimlerin hem de tehdidi tanımlayanların dışarıdaki güçlerden belirli beklentilerinin veya çekincelerinin ortaya çıkması kaçınılmazdır. ABD ile ittifak ve AB ile bütünleşme ilişkisi biçimleri içerde yaşanan tartışmaların arka planını belirli ölçüde açıklayabilir.³⁶

Toprak Bütünlüğü

1980'lerin ortasında başlayan ve ülkenin toprak bütünlüğünü tehdit eden teröre dayalı Kürt ayrılıkçılığı Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Türkiye'nin en önemli iç güvenlik sorunu haline gelmiştir.³⁷ Konuya ABD ile ilişkiler yönünden bakıldığında, sorun Irak bağlantılı bir dış politika maddesidir. Birinci Körfez Savaşı sonrasında Kuzey Irak bölgesi ABD korumasında güvenli bir bölgeye dönüştürülmüş ve fiilen merkezi Irak yönetiminin kontrolünden çıkarılmıştır. Bunun sonucunda, terör örgütüne Kuzey Irak'tan sağlanan lojistik destek, konuyu Türkiye-ABD ilişkilerinin gündemine sokmuştur.³⁸ Ayrıca, bu dönemde Irak'a uygulanan ekonomik yaptırımlar Türkiye-Irak ekonomik ilişkilerini koparmış,

³⁶ AB ile müzakereler başladıktan sonra Türkiye'nin AB ve ABD ile dış ilişkilerinin seyri ve bunların içeriye yansımaları konusunda bkz., *Turkey after the Start of Negotiations with the European Union—Foreign Relations and the Domestic Situation*, Warsaw, CES Report, 2007.

³⁷ Duygu B. Sezer, "Turkish Security Challenges in the 1990s", Stephen J. Blank (der.), *Mediterranean Security in the Coming Millennium*, Strategic Studies Institute (Department of Army), 1999.

³⁸ Türk kamuoyunda, terörün bu dönemde yükselişinin en büyük nedeni Birinci Körfez Savaşı olarak görülmüştür. Ian O. Lesser, "Turkey, the United States, and the Delusion of Geopolitics," *Survival*, Cilt 48, No 3, Sonbahar 2006, s.2.

bu gelişmeden en olumsuz şekilde Güneydoğu Anadolu bölgesi etkilenmiştir. Bölgedeki işsizlik hızla artmış ve 1990'ların ortasına gelindiğinde terör örgütünün eylem hacmi ve militan sayısı en üst noktaya ulaşmıştır. Özerk Kuzey Irak yönetiminin terör örgütüne sağladığı lojistik destek de bunda önemli bir etken sayılmıştır.

Kürt terörünün 1991'den sonra Kuzey Irak'la bağlantısına ilişkin Türkiye'nin kaygıları ABD tarafından anlayışla karşılanmış, bu, kimi zaman somut işbirliğine de dönüşmüştür.³⁹ Ancak, ABD korumasında Kuzey Irak'ın tedricen bağımsız bir devlet olmaya doğru ilerlediği yolunda Türkiye tarafında ortaya çıkan algılama ülkedeki ABD karşıtlığını körüklemiştir.⁴⁰ 2003 yılında Amerikan askerlerinin Türkiye üzerinden Irak'a girişine izin verecek tezkerenin TBMM tarafından reddedilmesi kısmen bu gelişmenin bir sonucudur. İlişkilerdeki olumsuzluk,⁴¹ ABD'nin Türkiye'nin endişelerini paylaşması ve Kuzey Irak'taki teröristlerin dışarı atılması için işbirliği önermesiyle kısmen yumuşatılmıştır.⁴² BOP gibi politikaların hayata geçirilmesinde Türkiye'nin ABD lehine üstlenebileceği roller dikkate alındığında,⁴³ Kuzey Irak bağlantılı terör sorununun yakın gelecekte Türkiye'nin beklentileri doğrultusunda çözüm yoluna konması kuvvetle muhtemeldir.⁴⁴ Türk hava kuvvetlerinin 2007 yılı sonunda Kuzey Irak'taki terör kamplarına karşı başlattığı akınlarda ABD'nin verdiği istihbarat desteği bu durumu teyit eder niteliktedir. Şubat 2008'de Türk ordusunca başlatılan kara harekâtında ise ABD'nin Türkiye'yi uyarması ve istihbarat desteğini kesebileceğini beyan etmesi,⁴⁵ özerk Kuzey Irak yönetimi ve Türkiye arasında bir orta yol arayışının sonucudur. Kürt sorununun ABD ile ilişkilerde terörizm kapsamında bir dış politika konusu olduğu konusunda müttefikler arasında bir anlaşmazlık yoktur.⁴⁶

³⁹ 1999 yılında PKK'nın elebaşı ABD'nin desteğiyle Kenya'da yakalanmıştır.

⁴⁰ Soner Cagaptay, "Changing Turkish Public Attitudes towards the United States: Premises and Prospects", *Washington Times*, 7 Mart 2005.

⁴¹ İlişkilerde 2003 yılında başlayan olumsuz havanın sanki kalıcı bir soruna dönüşüyormuş gibi algılanması aslında bir yanılgıdır. Söz konusu sorun iki ülke arasındaki stratejik ortaklık veya ittifak ilişki biçimi sürecinde ortaya çıkabilecek olağan bir durumdur. Konunun 1970'lerdeki afyon sorunuyla karşılaştırılmalı bir analizi için bkz., Philip Robins, "The Opium Crisis and the Iraq War: Historical Parallels in US-Turkey Relations", *Mediterranean Politics*, Cilt 12, No 1, Mart 2007, s.17-38.

⁴² "ABD: PKK'ya Karşı İşbirliği Somut Sonuçlar Veriyor", *Hürriyet*, 11 Aralık 2007.

⁴³ "Stratejik Ortaklık Teyit Edildi", *Hürriyet*, 8 Haziran 2005.

⁴⁴ "Gulf Policy Equipped with Teeth", 2 Şubat 2003, *Turkpulse*, No 88, <http://www.turkpulse.com/febru2003.htm> (Erişim Tarihi 25 Mayıs 2005).

⁴⁵ "Operasyonu İki Haftada Bitirin", *Hürriyet*, 27 Şubat 2008.

⁴⁶ Kuzey Irak bağlantılı PKK terörü son yıllarda Türkiye-ABD ilişkilerinde soğuk rüzgârlar esmesine neden olmuştur. Ian O. Lesser, *Beyond Suspicion: Rethinking U.S.-Turkish Relations*, Washington D.C., Woodrow Wilson Center for Scholars, 2007.

Öte yandan Kürt sorunu Türkiye-AB ilişkilerinde ciddi olarak ancak 1999 yılını takip eden dönemde gündeme gelmeye başlamıştır. Aday ülke statüsüyle birlikte Türkiye, siyasal kıstaslar bağlamında etnik gruplara tanınan hakların ve özgürlüklerin AB normlarına uyacak biçimde genişletilmesi zorunluluğu ile karşılaşmıştır. Bu zorunluluk dolaylı olarak Kürt terörünü, Güneydoğu bölgesini ve Kürtleri kapsayacak şekilde genişletilecek kültürel hakları taraflar arasında önemli gündem maddeleri yapmıştır.

Konu, AB açısından demokratikleşme ve özgürlük sorunudur. Birliğin görüşü “Türkiye, politika, sivil toplum, temel insan hakları ve özgürlükler, kültürel ve azınlık hakları vb. alanlardaki siyasal kriterleri tam anlamıyla yerine getirdiği takdirde Güneydoğu Anadolu bölgesi kaynaklı ayrılıkçı terör barışçıl biçimde çözüme kavuşturulacaktır” şeklinde özetlenebilir.⁴⁷ Bu doğrultuda, bölgedeki terörün sona erdirilmesi için alınan güvenlik önlemleri AB çevrelerince abartılarak eleştirilmekte ve Türkiye’nin azınlıkların kültürel haklarını tanıması için daha fazla demokratikleşmesi gerektiği görüşleri dile getirilmektedir. Bu tavır, ülkede mevcut olan, bütünleşme yolunda yapılan veya yapılacak reformların muhtemel sonuçlarından birinin bölgenin tedrici olarak özerk, ardından da bağımsız bir yapıya kavuşturulması olabileceği yolundaki endişeleri artırmaktadır.⁴⁸ Ayrıca, Birlik yetkililerinin bölgeyle yakından ilgilenmeleri veya bazı üyelerin Türkiye’nin beklentilerinin aksine kimi durumlarda eylemsizlik sergilemeleri bu endişeleri haklılaştırmaktadır.⁴⁹ AB tarafınca demokratikleşme kapsamında ele alınan Kürt sorunu, Türkiye’deki bazı kesimlerce ayrılıkçılık biçiminde değerlendirilmektedir.

Sorun, Türkiye’nin ABD ve AB ile ilişkilerinde birbirinden farklı çerçevelerde bulunmaktadır. Birincisinde dışarıyla -Kuzey Irak- bağlantılı terörken, ikincisinde tartışmaya dâhil olan kesimlerin bakış açılarına göre terör-ayrılıkçılık-demokratikleşme-kültürel haklar-bölgesel kalkınma vb. birçok niteliğe sahiptir ve bütünleşme dâhilindeki bir sorundur. Bütünleşme müzakerelerinin kelimenin teknik anlamıyla “müzakere” değil, demokratikleşmede Türkiye’nin AB normlarına yakınlaştırılması ve bunun Birlik tarafından sürekli denetlenmesi şeklinde algılanması durumunda, sürecin ilerlemesine paralel olarak Kürt sorununun bazı toplumsal kesimlerde AB karşıtlığını körükleyeceği beklenebilir. İttifak ilişkisi çerçevesinde pazarlık yoluyla çözüme kavuşturulması imkân dâhilinde olan Kürt sorunu⁵⁰ bütünleşme sürecinde pazarlığa kapalı görünmektedir.⁵¹

⁴⁷ *European Parliament Consultation Paper*, Ref. EP03-023EN, 5 Haziran 2003; Youngs, “Europe’s Uncertain Pursuit”.

⁴⁸ Flam, “Turkey and the EU”, s.6.

⁴⁹ 1998 yılı sonunda Suriye’den çıkarılan PKK elebaşısı önce Yunanistan ardından da İtalya’ya geçmiş, ancak bu ülkeler Türkiye’nin beklentisi doğrultusunda somut adım atamamışlardır.

⁵⁰ 2006’da ABD ve Türkiye eşgüdüm amacıyla birer koordinatör atanmış, Kuzey Irak’a 2007 yılı sonunda başlayan hava akınlarında ABD Türk ordusuna istihbarat desteği sağlamıştır.

Rejim Güvenliği

1995 yılında Refah Partisi'nin koalisyon ortağı olarak iktidara gelmesi laik rejime yönelen tehdit algılamasını yükseltmiş ve yaklaşık bir yıllık iktidar döneminden sonra Hükümetin sonunu hazırlayan 28 Şubat süreci başlamıştır. Ancak, liderlerinin çoğu aynı gelenekten gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) 2002 yılında yapılan genel seçimlerde tek başına iktidara gelmiştir. Hem 2000–2001 döneminde AB yolunda yapılan reformlar hem de parti yöneticilerinin seçimlerden önce ve sonra siyasal İslamcılıktan feragat ettikleri yolundaki sözlü teminatları sayesinde AK Parti'den kaynaklanabilecek rejim güvenliği tartışmaları hafifletilmiş biçimde sürdürülmüştür. Bu gelişme, birçoklarınınca siyasal İslam'ın rejime karşı tehdit olmaktan çıktığı şeklinde yorumlanmıştır.⁵² AK Parti'nin 2007 yılında yapılan genel seçimlerde ezici bir çoğunlukla yeniden iktidara gelmesi ve Cumhurbaşkanlığına bu partiden bir adayın seçilmesinde ısrar etmesi ve bunun gerçekleşmesi atanmışların partiye yönelik laiklik temelindeki kuşkularını canlı tutmaya yetmiştir.

Eşzamanlı olarak, Türkiye'nin laik-demokratik yapısıyla ve ılımlı İslamcı bir partinin iktidarda bulunuyor olmasıyla bölge ülkelerine örnek teşkil edebileceği yönündeki ABD beklentisi, iç politikada laik rejimin güvenliğinin tartışılmasına neden olmuştur. İttifak ilişkisinin gereği olarak bu alanda ABD'nin Türkiye'nin iç işlerine karışmak gibi bir zorunluluğu bulunmamaktadır. Siyasal İslam Türkiye-ABD ilişkilerinde doğrudan gündemde yer almamakta, daha çok içerdeki tartışmalarda bu ülkeyle ilişkilendirilmektedir. Örneğin BOP gibi girişimlerde Türkiye'ye bazı roller verilmesi söz konusu olduğunda, ülkenin böyle bir oluşumda yer alması kuşkusuz bazı Arap ülkeleriyle sorunlar çıkmasına neden olabilecektir. Bu gelişme Türkiye'nin geleneksel Orta Doğu politikasından keskin bir kopuş demektir. Ayrıca, ABD'nin Orta Doğu bölgesinde ılımlı İslamcılarının iktidara gelmelerine yardımcı olması ve bu kapsamda AK Parti tecrübesinin model olarak arz edilmesi sonucunda,⁵³ Arap ülkelerinde iktidara gelecek ılımlı İslamcılarının ortaya koyacakları politikaların orta ve uzun vadede Türkiye'ye geri yansımaları ülkedeki laik rejimi tehlikeye atabilecektir. Zaten ittifak ilişkisinin bir gereği olarak ABD bu alandaki beklentilerinde ısrarcı olmamış, süreci zamana bırakmıştır.

AB ile ilişkilerde ise, siyasal İslam'la ilgili rejim güvenliği iki ana konu etrafında dönmektedir. *Birincisi*, inanç dâhil genel olarak özgürlüklerdir. Demokra-

⁵¹ "Pazarlık" müzakereye açıklığı çağırıştır ve ittifak/bütünlükte ayrıdır. AB-atanmışlar arasındaki iletişimin karşılıklı meydan okuma şeklinde geçmesi taraflar arasındaki müzakerenin kapalılığını gösterir.

⁵² Graham Fuller, "Turkey's Strategic Model: Myths and Realities", *The Washington Quarterly*, Cilt 27, No 3, Yaz 2004, s.54.

⁵³ "Türkiye İlimli İslam Değil Laik Model", *Sabah*, 21 Nisan 2005.

tikleşme adına gerçekleştirilecek reformlar Türk toplumundaki dini öğelerin ifade, hareket ve örgütlenme kabiliyetlerini genişleteceğinden ve ordunun kurumsal yetkileri azaltılacağından, toplumun dinselleşmesinin önü açılmış olacak,⁵⁴ uzun vadede siyasal İslam laik rejime karşı tehdit haline dönüşebilecektir. Diğer taraftan, 28 Şubat süreci sonrasında siyasal İslamcılar, Türkiye'deki iktidar erkine mevcut iç dinamikler vasıtasıyla ortak veya sahip olmanın getirdiği riskler karşısında bütünleşme sürecini katı laiklik anlayışının inanç özgürlüğü yönünde yumuşatılmasının ve hareket yeteneklerinin genişletilmesinin aracı olarak görme eğilimindedir.⁵⁵ AK Parti'nin kuruluşu ve iktidara gelişi sırasında bütünleşmeyi ciddi olarak sahiplenmesi ve bu alanda önemli adımlar atılması kısmen bu beklentinin sonucudur.

İkincisi, sivil-asker ilişkilerinin AB müktesebatına uyarlanması için yapılması gereken kurumsal reformlardır.⁵⁶ Ordunun dış güvenlikle birlikte yasal, kurumsal ve kültürel birçok kanalla laik rejimin güvenliğini sağlayan en önemli kurum olduğu göz önüne alındığında, demokratikleşme adına askerlerin bir kısım yetkilerden mahrum bırakılması veya belirli kurumlardaki etkilerinin asgariye indirilmesi, laiklik karşıtı girişimler karşısında devletin savunma gücünü azaltacaktır.⁵⁷ Hâlbuki geleneksel olarak iç tehdit tanımlaması laik rejimin korunmasında⁵⁸ orduya hassas roller biçer.⁵⁹ Diğer yandan, bütünleşme sürecinde sivil-asker ilişkilerinin demokratikleştirilmesi müzakerelerin sağlıklı ilerlemesinin önemli şartlarından biridir.⁶⁰ AB çevrelerince Türkiye'deki sivil-asker ilişkisinin zaman içerisinde liberal-demokratik Avrupa örneğindeki eşitlenmesi gerektiği vurgulanır.⁶¹ Birinci AK Parti iktidarının ilk birkaç yılında bu alanda ciddi re-

⁵⁴ Ali Bayramoğlu, “Çağdaşlık Hurafe Kaldırmaz” *Demokratikleşme Sürecinde Dindar ve Laikler*, İstanbul, TESEV, 2006, s. 84, 104–110.

⁵⁵ İhsan Dağı, “Transformation of Islamic Political Identity in Turkey: Rethinking the West and Westernization”, *Turkish Studies*, Cilt 6, No 1, Mart 2005, s.27.

⁵⁶ İlhan Uzgel, “The Paradox of Modernisation and Securitisation: The Turkish Military vs the European Union”, *EU-Turkish Relations Dossier*, Observatory of European Foreign Policy, EUTR 9/2003.

⁵⁷ Pınar Tank, “Political Islam in Turkey: A State of Controlled Secularity”, *Turkish Studies*, Cilt 6, No 1, Mart 2005, s.8–10.

⁵⁸ Umit Cizre, “Problem of Democratic Governance of Civil-Military Relations in Turkey and European Union Enlargement Zone”, *European Journal of Political Research*, Cilt 43, No 1, Ocak 2004, s.107–125.

⁵⁹ Flam, “Turkey and the EU”, s. 4–5; Youngs, “Europe’s Uncertain Pursuit”.

⁶⁰ *The EU Accession Partnership Document*, Brussels, EU Commission, Kasım 2000.

⁶¹ Dick Berlijn, konuşma metni için bkz., Conference on Turkish EU Membership Aspirations–The Role of the Armed Forces, Ankara, 14 Eylül 2004, http://www.mindef.nl/nieuws/toespraken/20040914t_oespraakcdsankara.html (Erişim Tarihi 6 Haziran 2005).

formlar yapıldıysa da⁶² AB'nin beklentisi bu alanda daha çok çalışma yapılmasıdır.⁶³ Oysa tam üyelik müzakerelerinin başladığı 2005 yılından beri bu alanda ciddi bir adım atılmamıştır.⁶⁴ Elbette AB'nin üzerinde durduğu en önemli hususlardan biri de yapılan reformların fiilen uygulanabilmesidir. Zira yeni yasal düzenlemelerin askeri kültüre sahip Türk toplumunda uygulanabilir olması oldukça kuşkuludur.⁶⁵ Üstelik bu kültür ordunun, kendini modernleşmenin ve laikliğin bekçisi tayin etmesini⁶⁶ olağanlaştırmaktadır.

ABD'nin Orta Doğu politikası çerçevesinde laik rejime yönelebilecek tehditler daha çok dışarıyla bağlantılı iken, AB bütünleşme sürecinde atılacak adımların iç dinamikleri harekete geçirmesi vasıtasıyla tehdit daha yakından ve acil olarak ortaya çıkacaktır. Dış kaynaklı tehditlerin ittifak ilişkileri kapsamında pazarlık yoluyla çözülmesi ve müzakereye açık olması söz konusu iken, bütünleşme adına yapılacak reformlar üzerinden kaynaklanabilecek iç tehdidin müzakere edilebileceği bir alan olmayacaktır. İttifak ilişkilerinde her zaman manevra alanı ve müzakere imkânı mevcutken, bütünleşme sürecindeki adımlardan geriye gelme imkânı kalmayabilir. Zira bütünleşmede kaydedilen gelişmeler toplumsal değişimleri beraberinde getirecek, atanmış seçkinlerin etkinliğini ortadan kaldıracaktır. Geleneksel iki önemli iç tehdidin tanımlanma gerekçelerinin ve bunlara karşı savunma mekanizmalarının bütünleşme süreci içerisinde tamamen ortadan kalkması imkân dâhilindedir. Oysa ABD ile ittifak ilişkisi çerçevesinde, bu tehditlerin içeride kimler tarafından ve nasıl tanımlandığının bir önemi olmadığından, mevcut durumun sürmesi muhtemeldir. Her iki durumda da -ABD ve AB ile ilişkiler- laik rejimin güvenliği risk taşımakla birlikte, karşılaşılan riskler atanmışların bakışında dengeli değildir. Bundan sonraki bölümde AB ve ABD politikalarının iç aktörlerin tercihlerine yansımaları incelenecek, sonuç bölümünde de ittifak/bütünleşme gerginliğinde yakın ve orta vadede hangi tarafın hangi nedenlerden ağır basacağı irdelenecektir.

Atanmışlar-Seçilmişlerin Dış Tercihleri

Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya, ülkenin küresel güçlerden soyutlanmış biçimde yaşamasına izin vermemektedir. Durulmayan Orta Doğu bölgesi, muhtemel nükleer güç İran, Kafkasya, Balkanlar ve Rusya arasındaki Türkiye'nin istikrarlı kalabilmesi, iç dinamiklerle sağlanacak düzene bağlı olduğu kadar böl-

⁶² 2004 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession, Brüksel, EU Commission, 6 Ekim 2004, s.22-23.

⁶³ 2004 Regular Report, s.23.

⁶⁴ Turkey 2007 Progress Report, Brüksel, EU Commission, 6 Kasım 2007.

⁶⁵ Neşe Düzel, "Bakan Askeri Harcamayı Bilmez", *Radikal*, 20 Haziran 2005.

⁶⁶ Gareth Jenkins, "Context and Circumstance: The Turkish Military and Politics", *Adelphi Papers*, No 337, Şubat 2001.

gesel ve küresel güçlerle kurulacak ilişkilerle de yakından ilgilidir. İçerde atanmışlar ve seçilmişler arasında süren tartışmada, tarafların kendi durumlarını küresel güçlerle ilişkilendirmesi zorunluluğu bundan kaynaklanmaktadır. Bu, hâlihazırda atanmışlarca ittifak, seçilmişlerce bütünleşme doğrultusunda yapılmakta, iç tehditler bu ilişkilendirmenin önemli gerekçelerini teşkil etmektedir.

Atanmışların ittifak/bütünleşme ikileminde ittifak tarafında yer almaları bütünleşmenin iç tehditler bağlamında getireceği risk beklentisinin sonucudur. Cumhuriyetin kuruluşunda pay sahibi olanların çoğunluğu çok partili hayata geçişten itibaren atanmışlar şeklinde sınıflandırılan asker kökenli seçkinlerdir. Kimlik ve kültür anlamında ulusal birliğin ve laiklik temelindeki modernleşme yeni devleti tanımlayan köşe taşlarıdır. Atanmışların Türk siyasetindeki ağırlıkları hep var olagelmiştir. Cumhuriyet tarihi boyunca Kürt sorunu ve siyasal İslam iç tehditler olarak değerlendirilmiştir. Bu hususlar dikkate alındığında, askeri kültürün birliğe ve laikliğe daha çok vurgu yapması, ülkenin özel koşulları ve bağımsızlık üzerinde durması doğaldır.⁶⁷

Bütünleşme bu kültüre zıttır. Sürecin getirdiği yükümlülükler arasında, iç tehdit tanımlamasının tıpkı Avrupa'da olduğu gibi seçilmişlerce yapılması da vardır. Bu, ciddi bir yetki devridir. Modern cumhuriyetin bütünlüğünün dışarıya karşı korunması kadar içeriye karşı korunması ve buna yönelik politikaların belirlenmesi ağırlıklı olarak atanmışların görev ve yetkileri arasındadır. Bütünleşme ise bu noktada yetki devri öngörmektedir. Laik rejimin ve toprak bütünlüğünün korunması ve bu kapsamda askerlerin sahip olduğu bazı yetkilerin kurumsal düzeyde ortadan kaldırılması,⁶⁸ cumhuriyetin bütünlüğünü ve laik yapısını savunmasız bırakabilecektir.⁶⁹ Demokratikleşmenin getireceği sivilleşme güvenlik eksenli bakış açısının yerini alacağından cumhuriyet boyunca iç tehdit sınıfında ele alınan iki konu önemsizleşebilecektir.

Bu açıdan, atanmışların ittifak tercihi hem sahip oldukları kültürle uyumlu hem de iç tehdit algılamaları itibariyle yönetilebilir bir konumdadır. Tarafların iç işlerindeki özerkliği tanıdığından, müttefikin müdahil olacağı alan iç tehditlerin dış bağlantılarıdır. Üstelik Kürt sorununda olduğu gibi dış bağlantıların askerlerin tercihleri yönünde ele alınması çoğu durumda seçilmişlerce de onaylanabilmektedir.⁷⁰ Siyasal İslam'ın dış politika üzerinden ülkeyi etkilemesi sonucunu doğurabilecek seçilmişler ve ABD arasındaki olası işbirliği her ne kadar atanmış-

⁶⁷ "Ora. Karahanoğlu: "TSK'yı Yıpratamazlar"", *Hürriyet*, 29 Eylül 2006.

⁶⁸ "Org. Başbuğ'dan Net Mesajlar: TSK'yı Başka Ordularla Karıştırmayın", *Milliyet*, 28 Eylül 2006.

⁶⁹ H. Tark Oğuzlu, "Turkey and the EU from a 'Security' Perspective", *Security Dialogue*, Cilt 34, No 3, Eylül 2003, s.290.

⁷⁰ 2008 Şubat ayında Kuzey Irak'a düzenlenen kara harekâtının sona erdirilme şekli buna örnektir. Bkz., Cengiz Çandar, "Askeri Harekat, Siyasi Skandal", *Referans*, 1 Mart 2008.

larda rahatsızlık yaratsa da⁷¹ bu gelişme onların ittifak tercihlerini kökten sarsmaz. Zira bütünleşmenin iç dinamikleri harekete geçirmesi muhtemel iken, ittifak ilişkisinde manevra alanı her zaman mevcuttur ve sorunun dış politika üzerinden ülkeyi etkilemesi iç dinamiklerin harekete geçmesinden daha katlanılabilir bir gelişmedir. Bu nedenle, atanmışların gözünde kendisi laikliğe karşı tehdit olmaktan tam olarak kurtulamamış bir siyasal partinin⁷² dış politika yoluyla Türkiye'yi Orta Doğu'nun içine çekmeye çalışması sonucunda ABD/atanmışlar işbirliğinde ortaya çıkabilecek sorunlar dönemseldir.

İttifakın ana unsurları tarafların özerkliği, güvenlik/savunma ve ele alınan konular dış politika malzemesi olduğundan, atanmışlar kendi uzmanlık alanındaki ilişki biçimini tercih etmeye daha eğilimlidir. Bu eğilim, atanmışların cumhuriyetin kuruluşunda ve önceliklerinin belirlenmesinde üstlendikleri ve kısmen bugün de devam eden rolleriyle güçlenmektedir. Ayrıca, onların cumhuriyetle eşdeğer köklü geçmişleri, savunma/strateji tasarlama tecrübeleri ve buna paralel geleceğe dönük uzun vadeli tehdit algılayışları, AB'ye bakışlarını da etkilemektedir. Dolayısıyla, atanmışların bütünleşmeye bakışını sırf kendi ayrıcalıklı konularını devam ettirme çabası olarak görmek, ülkenin yatay -ittifak- ve dikey -bütünleşme- dış politika planlamasının dengeli yapılamamasına neden olabilmektedir.

Seçilmişlerin bütünleşme tarafında görünmesi ise sıklıkla ifade edildiği şekliyle demokratikleşmeyle ilgilidir. Süreç ülkenin demokratikleşmesi için fırsat olarak görülmekte, kurumsal reformlar neticesinde vesayet yönetiminin sona ereceği ve seçilmişlerin ülkenin tüm konularında -iç tehdit tanımı dâhil- yetkili ve sorumlu olacağı beklenmektedir.⁷³ Ayrıca, reformların sunduğu demokratik ortamda sağlanan din ve vicdan özgürlüğü ve kültürel haklar gibi değişimler sayesinde iç tehditlerin tehdit olmaktan çıkabileceği, en azından sorunların çözümünde mesafe kaydedileceği öne sürülür.⁷⁴ Ancak, seçilmişlerin demokratikleşme söyleminin arkasında, bütünleşmenin ülkedeki "gerçek iktidara" ortak veya sahip olabilmek için iyi bir araç olduğu düşüncesi de vardır. Aslında bu şekilde bir faydacılık iç dinamiklere güvensizliğin, dolayısıyla bütünleşme sürecine halkın katılımını dışlamanın ifadesidir. Bu nokta, AK Parti iktidarı döneminde bütünleşme yolunda atılan hızlı adımları ve ardından gelen yavaşlamayı

⁷¹ "Laik Devletle İhlal İslam Birarada Olamaz", *Hürriyet*, 8 Haziran 2005.

⁷² "Büyükkanıt'tan 'En Üst Düzey' Vurgusu", *Hürriyet*, 2 Ekim 2006.

⁷³ Turgay Uzun, "Bürokratik Oligarşi Neden Direniyor?", *Zaman*, 9 Haziran 2004; Mustafa Selçuk, "Otoriter Demokrasi", *Türkiye*, 25 Mart 2004; Gareth Jenkins, "Continuity and Change: Prospects for Civil-Military Relations in Turkey," *International Affairs*, Cilt 83, No 2, 2007.

⁷⁴ Fadime Özkan, "PKK'yı AB Süreci Bitirir", *Star*, 14 Ağustos 2007; Turgay Uzun, "İspanyollardan Öğreneceğimiz Çok Şey Var", *Radikal*, 29 Ocak 2006.

da kısmen açıklar. Seçilmişlerin İslamcı kesimince iktidara ortak olabilmeyen ve kendi özgürlüklerini ekserileştirmenin aracı niteliğindeki bütünleşme yolunda ilk dönemde hızlı reformlar yapılmıştır. Ancak, süreç ilerleyen dönemde oldukça yavaşlamıştır. Bunun önemli nedenlerinden biri, gelişen bir kısım olaylarda görülebileceği gibi⁷⁵ AB'nin laiklik, din ve vicdan özgürlüğü konularında kendileriyle benzer tutuma sahip olmadığının sezilmesidir.⁷⁶ Bu gelişme, bütünleşme olgusunun seçilmişlerce uzun vadeli planlamasının yapılmadığını gösterir.

Seçilmişlerin bu duruşu bütünleşmenin özünü çelişmektedir. İttifaklarla karşılaştırıldığında derinlemesine planlama, uzun vadeli strateji ve toplumsal destek gerektiren süreç, parti politikalarıyla sınırlandırılmış, kısa vadeli düşünülmüş ve toplumsal destekten mahrum bırakılmıştır. Sürecin yanlış yönetilmesi nedeniyle bütünleşme yolunda seçilmişlerin yakın gelecekte atabileceği adımların sayısı da azalmaktadır. Kıbrıs yüzünden müzakerelerde gelinen askıya alma uygulaması, düşüncenin suç olmaktan bir türlü çıkarılmaması ve kurumsal dönüşümlerin bekletilmesi gibi eylemsizlikler, sürecin bütünleşmeye doğru gittiğine ilişkin güveni azaltmaktadır.

Atanmışların ve seçilmişlerin AB reformlarını okuyuş biçimi Türkiye-AB ilişkilerinin geldiği çerçevenin tipik bir yansımasıdır. Bir tarafta bütünleşme/demokratikleşme, öte yanda ise ittifak/özerklik kutupları yer almakta ve aralarındaki iletişim müzakereye kapalı bir görünüm sergilemektedir. Sürecin kaderini ülke içinde atanmışlar-seçilmişler bütünleşmesinin/ayrışmasının belirleyeceği görülmektedir. İçerideki bütünleşme soru işareti taşımaya devam ettiği sürece Türkiye-AB bütünleşmesinin geleceğindeki belirsizlik de sürecektir. Bu belirsizlik, daha çok atanmışların tercihi olan ittifak ilişkisine seçilmişlerin katılımını da teşvik edecektir.

Sonuç: Tercihlerin Geleceği

Yaklaşık son on yıldır Türkiye'nin iç politikasında atanmışlar ve seçilmişler arasında cereyan eden ittifak/bütünleşme gerginliğinin ABD ve AB'nin Türkiye'ye dönük farklı politikalarından ziyade, bu güçlerin politikalarının içerideki kesimler tarafından farklı algılanmasından kaynaklanmaktadır. İki gücün Türkiye'ye dönük politikalarında stratejik çıkarlar anlamında çok belirleyici ayrımlar bulunmamaktadır.⁷⁷ Bu nedenle, içerideki gerginlik küresel güçler açısından istem dışıdır. Bu, bütünleşme sürecinin muhtemel olumlu/olumsuz sonuçları göz önü-

⁷⁵ Örneğin, AIHM'nin Leyla Şahin'le ilgili verdiği başörtüsü kararının Türkiye'deki mevcut laiklik uygulamasını onaylaması. "Şahin: AIHM Siyasi Bir Karar Verdi", *Hürriyet*, 11 Kasım 2005.

⁷⁶ Zeynel Lüle, "AKP Frene mi Bastı?", *Hürriyet*, 16 Ocak 2008.

⁷⁷ Fuller, "Turkey's Strategic Model", s.59.

ne alındığında görülebilir. *Birincisi* ABD açısından: AB'ye tam üye olmuş bir Türkiye kıtadaki koalisyon tabanını genişletecek,⁷⁸ NATO çerçevesindeki ittifak ilişkileri sürdürülecektir.⁷⁹ Sürecin olumsuz sonuçlanması halinde olumsuzlukta kısmen atanmışların konumunun sürmesi de pay sahibi olacağından- Türkiye zaten ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiki olmaya devam edecektir. İkili ilişkilerde ortaya çıkabilecek ama ittifak müzakereleriyle aşılacak sorunların olması ise olağan bir durumdur.⁸⁰

İkincisi AB açısından: Sürecin olumlu veya olumsuz sonuçlanmasının AB'nin dış politikası ve güvenliği açısından hassas sonuçları olacağı iddiası⁸¹ ikna edici değildir. AB ile bütünleşmiş bir Türkiye müzakereleri iyi yürütmüş ve Avrupalı olmuş demektir. Tersine durum Türkiye'nin AB normlarına uyum sağlamadığı anlamına gelir. Bunun bir boyutunu elbette atanmışların mevcut konumlarının sürüyor olması gibi kurumsal konular teşkil edecektir. Böyle bir olasılık Türkiye/ABD ittifakının devamını temin edecektir. Bu, dolaylı olarak ABD ve NATO üzerinden Türkiye'nin Avrupa'ya eklenmiş durumunun sürmesi anlamına gelecektir.

İç politikada atanmışlar ve seçilmişler arasında yaşanan ve bir tarafı ABD diğer tarafı AB ile ilişkilendirilen ittifak/bütünleşme gerginliği aslında bunların Türkiye'ye yönelik politika farklılığının bir sonucu olmayıp, içerdeki aktörlerin kendi konumlarını güçlendirmek amacıyla iç tehdit tanımlaması üzerinden yekdiğeriyle kurmaya çalıştığı taraftar veya aleyhtar ilişki biçiminden kaynaklanmaktadır. Küresel güçlerin yukarıda açıklanan nedenlerden ötürü Türkiye'nin iç siyasetindeki aktörlerden birini doğrudan tercih etmek gibi bir zorunluluğu bulunmamaktadır. Her iki gücün de üzerinde mutabık kaldığı husus bölge istikrarına katkı sağlayan ve kendisi de istikrarlı olan bir Türkiye'dir. Bu duruş esasında dolaylı olarak atanmışlar tarafına yani AB reformlarının mevcut iç tehdit tanımlarını önemsizleştirerek iç istikrarı bozacağı tezine⁸² verilen önemli bir destektir.

Bütünleşme süreci, özelden Kürtlerin ve İslamcılarının tehdit olarak tanımlanmaktan kurtulma ümidi görünümünde iken, toplumun genelinde daha çok muh-

⁷⁸ Bu nokta, Birliğin derinleşmesini yavaşlatacağından, Avrupa'daki Türkiye karşıtlığının nedenlerinden biridir. *Turkey on the Threshold: Europe's Decision and the U.S. Interests*, Washington D.C., The Atlantic Council of the United States, Policy Paper, Ağustos 2004, s. 24-25; Fuller, "Turkey's Strategic Model", s.57-58.

⁷⁹ ABD'nin AB vizyonu içinde Türkiye'nin konumu için bkz. Esther Brimmer, "Seeing Blue: American Visions of the European Union", *Chaillot Paper* No 105, Paris, Institute for Security Studies, Eylül 2007, s.47-51.

⁸⁰ "Türk-ABD İlişkilerinde Sıkıntı", *Hürriyet*, 14 Şubat 2008.

⁸¹ Emerson ve Tocci, "Turkey as Bridgehead".

⁸² Hüseyin Bağcı, "Changing Security Perspective of Turkey", Mustafa Aydın (der.), *Turkey at the Threshold of the 21st Century*, Ankara, International Relations Foundation, 1998, s.80.

temel ekonomik getirileri, kısmen de liberal kesimlerin sivilleşme beklentisi nedeniyle sahiplenilmiştir.⁸³ Hâlbuki sürecin İslamcılar üzerinde yarattığı olumsuz hava ve ekonomik getirilerin beklenen düzeyde olmayacağını (ortak tarım politikası ve işçilerin serbest dolaşımı gibi konularda kalıcı kısıtlamalar)⁸⁴ anlaşılmasıyla birlikte, içerdeki AB cephesi oldukça daralmıştır. Bu, elbette seçilmişlerin bütünleşme yolundaki isteklerini törpüleyebilecek ve geleneksel iç tehdit tanımlamalarının sürdürülme ihtimalini kuvvetlendirecektir. Burada ekonomik sorunların hem Kürt terörü hem de toplumun İslamlaşmasına katkı sağlayan bir olgu olduğunu da gözden kaçırmamak gerekmektedir.⁸⁵

Bütünleşmenin taşıdığı diğer önemli bir zorluk kuşkusuz Kıbrıs ve Yunanistan ile ilişkiler ve Ermeni soykırım iddiaları konusundaki gelişmelerdir.⁸⁶ Müzakereler başladıktan sonra Türkiye'nin Kıbrıs bandıralı deniz ve hava araçlarına açılmasını öngören Ek Protokol hala imzalanmamış ve bu nedenle müzakere başlıklarından sekizi AB tarafından askıya alınmıştır.⁸⁷ Öte yandan müzakereler ilerledikçe⁸⁸ Ermeni soykırım iddiaları konusunda Avrupa'dan gelebilecek talepler,⁸⁹ ekonomik alandaki hayal kırıklığı ile birleşince,⁹⁰ toplumsal kesimlerin AB karşıtlığını körükleyebilecektir. Bu durum seçilmişlerin kurumsal reformu sürdürme ihtimalini zayıflatacak ve geleneksel iç tehdit tanımlamalarının devamına imkân verecektir. Ayrıca, AB'nin Türkiye'nin çevresindeki bölgesel sorunlara müdahale edebilme kabiliyetinin hem askeri hem diplomatik açıdan sınırlılığı, buna karşın ABD'nin böyle yeteneklerinin varlığı,⁹¹ içerde atanmış bakış açısının inandırıcılığı artıracaktır.

⁸³ Emerson ve Tocci, "Turkey as a Bridgehead", s.31.

⁸⁴ *Negotiation Framework Document*, Brüksel, EU Commission, 3 Ekim 2005, Madde 12. Kısıtlamalara ek olarak, beklenen Avrupalı sermayenin şimdilik 2005 yılında AB'ye dâhil olan doğu ve merkezi Avrupa ülkelerine kayması ekonomik beklentileri aşağı çekmektedir.

⁸⁵ Gökhan Yücel, "New Dilemmas of Turkish National Security", The Fourth Kokkalis Graduate Student Workshop, JFK School of Government, Harvard University, 8-9 Şubat 2002, s.12.

⁸⁶ Kamuoyunu kolayca etkileyebilecek bu konular bütünleşmede neredeyse iç sorun şekline bürünmüşken, ABD bunlara doğrudan taraf değildir ve ittifak sınırlarını aşmayacak şekilde müdahil olmaktadır.

⁸⁷ "Müzakereler Derin Dondurucuda", *Hürriyet*, 12 Aralık 2006.

⁸⁸ Müzakerelerin ilerlemesi elbette "koşulluluk" içermektedir. Bu konudaki ayrıntılı bir analiz için bkz., Nathalie Tocci (der.), "Conditionality Impact and Prejudice in EU-Turkey Relations", *IAI/TEPAV Report*, 2007.

⁸⁹ 28 Eylül 2005 tarihinde Avrupa Parlamentosu'nun, müzakerelerin sağlıklı ilerleyebilmesi için Türkiye'nin sözde Ermeni soykırımını tanıması gerektiği yolundaki tavsiye kararı bu duruma örnektir.

⁹⁰ AB içindeki Türkiye karşıtlarının en önemli iddialarından biri Türkiye'nin üyelığının Birliğe getireceği muhtemel ekonomik yüklerdir. Türkiye'nin katılımının Birlik bütçesine etkileri konusunda bkz., Emine Bilgili, "Türkiye'nin Üyelığının Avrupa Birliği Bütçesine Muhtemel Etkisi", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 15, Sayı 2, 2006, s.61-80.

⁹¹ Örneğin Bosna, Kosova, Irak ve Filistin. Yener Süsoy, "Dost İhtiyacı Deyince", *Hürriyet*, 2 Ekim 2006.

İçerdeki gerginliğin kilitlendiği nokta olan bütünleşmede son birkaç yıldır görülen yavaşlamanın atanmışların sürece güçlü dirençleri,⁹² ekonomik ve dış politika beklentilerinin olumsuz sonuçları nedenleriyle kalıcı hale dönüşmesi muhtemeldir. Bu, atanmışların mevcut konumlarının korunmasının ve ABD ile ittifak ilişkilerinin sürdürülmesinin gerekçelerini hayatta tutacaktır.⁹³ Olası böyle bir gelişme, Türkiye tarafınca şimdilik kabullenilebilecek gibi görünmeyen AB ile “imtiyazlı ortaklık” seçeneğini somutlaştıracaktır.

Üstelik 22 Temmuz 2007 genel seçimleri sonrasında⁹⁴ İslamcı geçmişe sahip bir adayın Cumhurbaşkanı olması nedeniyle önümüzdeki dönemde yeni atamalar yoluyla atanmış bakış açısının önemli sivil-bürokratik destekleri sayılan kurumların⁹⁵ kadro dönüşümü geçirmesi, atanmışlar kanadını sadece askerlerden oluşan blok haline dönüştürebilecektir. Sivil-bürokratik yapılar askerlerin müdahalelerini dolaylı kılarak atanmış bakış açısına hukuki/bürokratik meşruiyet hazırlayarak gerginliğin sıkıntısız aşılmasını temin edebiliyordu. Oysa yeni dönemde geleneksel olarak tanımlanan iç tehditlere dönük savunma görevi sadece askeri yapının omzunda kalabilir ve böyle bir olasılık gerginliğin şiddetinin artmasına yol açabilir. Stratejik ortaklık veya ittifak ilişkileri kapsamında otoriter yönetimlerle işbirliğine yabancı olmayan ABD'nin Orta Doğu'daki istikrarını temini için önemli bir ortağını kaybetmemek adına⁹⁶ gerginlikte baskın çıkabilecek atanmışlara sırtını dönmeyeceğini, AB yolunda yorulan Türkiye ile ittifak ilişkilerini yoğunlaştıracığını, muhtemel imtiyazlı ortaklık tartışmalarında müttefikin yanında olacağını öngörmek zor değildir.

Son olarak, Avrupa bütünleşmesine geçen birkaç yıl zarfında katılan merkezi ve doğru Avrupa ile Balkan ülkelerinin geçmişlerinde mevcut bulunan üst yapı tecrübesi -Osmanlı, ardından Sovyetler-, bu ülkelerin sürece dâhil olmalarını tarihsel-kültürel yönden kolaylaştırmıştır. Halbuki, bu ülkelerle aynı şartlar dâhilinde sürece başlayan Türkiye'nin geçmişinde böyle bir üst yapı tecrübesi olmayıp, tam tersine modern devletin kuruluşundan beri “bağımsızlık” temel de-

⁹² Her ne kadar cumhuriyetin uygarlaşma idealinin gereği olarak atanmışlar AB'ye karşı olmadıklarını sürekli ifade etseler de; Kürt sorunu ve siyasal İslam temelli iç tehdit tanımlaması bütünleşmenin koşullarını görünür gelecekte kaldırabilecek gibi görünmemektedir.

⁹³ Trans-Atlantik bağlamında Türkiye-ABD ilişkilerindeki son gelişmeler için bkz. Frances G. Burwell (der.), “The Evolution of U.S.-Turkish Relations in a Transatlantic Context”, Strategic Studies Institute, Colloquium Report, Nisan 2008, <http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil/> (Erişim Tarihi 4 Mayıs 2008).

⁹⁴ Seçimlerin Türkiye üzerinde kimlik, güç, AB ve ABD ile ilişkilerde yarattığı muhtemel sonuçlara ilişkin bir tartışma için bkz., Carol Migdalowitz, *Turkey's 2007 Elections: Crisis of Identity and Power*, CRS Report for Congress, 11 Haziran 2007.

⁹⁵ Örneğin yüksek yargı organları, YÖK ve Cumhurbaşkanlığı.

⁹⁶ Birçok örneğin yanında bu duruma Türkiye tarihinden rastlamak da mümkündür. “ABD 12 Eylül'den Çok Memnun Kalmış”, *Hürriyet*, 13 Eylül 2006.

gerlerden biridir. Bütünleşmenin bağımsızlıkta yaratabileceği aşınma endişesi güncel iç tehdit tanımlaması, ekonomi ve dış politika sorunlarıyla birleştiğinde, Türkiye'nin atanmışlar/seçilmişler ayrımı olmaksızın uluslararası ilişkilerde bütünleşme yerine ittifak ilişki biçimini tercih etmesi olağanlaşmaktadır. Bu noktaları göz ardı ederek bütünleşme/demokratikleşme yolunda seçilmişlerin yapabileceği keskin tercihlerin yaşam şansı düşük olduğu kadar, bu türlü tercihler ortaya konması ihtimali de zayıftır. Zaten son birkaç yıldır bütünleşme yolunda görülen yavaşlama bu tercihlerin zorluğunu göstermektedir.

Kaynakça

- Abdallah, Abdel Mahdi, "Causes of Anti-Americanism in the Arab World: A Socio-political Perspective", *Middle East Review of International Affairs*, Cilt 7, No 4, Aralık 2003, s.62-73.
- Archick, Kristin, "The U.S. EU Cooperation against Terrorism", CRS Report for Congress, Order Code RS22030, 19 Ocak 2005.
- Aydın, Senem ve E.Fuat Keyman, "European Integration and the Transformation of Turkish Democracy", Center for European Policy Studies, EU-Turkey Working Papers, No 2, Ağustos 2004.
- Bağcı, Hüseyin, "Changing Security Perspective of Turkey", Mustafa Aydın (der.), *Turkey at the Threshold of the 21st Century*, Ankara, International Relations Foundation, 1998, s.77-84.
- Barlas, Mehmet, *Turgut Özal'ın Anıları*, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2000.
- Barnett, Michael ve Jack Levy, "Domestic Sources of Alliances and Alignments: the Case of Egypt, 1962-1973" *International Organization*, Cilt 45, Sayı 3, Sonbahar 1991, s.369-395.
- Bayramoğlu, Ali, "*Çağdaşlık Hurafe Kaldırılmaz*" *Demokratikleşme Sürecinde Dindar ve Laikler*, İstanbul, TESEV, 2006, s.104-110.
- Berlijn, Dick, Conference on "Turkish EU Membership Aspirations – The Role of the Armed Forces", Ankara, 14 Eylül 2004, konuşma, http://www.mindef.nl/nieuws/toespraken/20040914_toespraakcdsankara.html (Erişim Tarihi 6 Haziran 2005).
- Bilgili, Emine, "Türkiye'nin Üyelikinin Avrupa Birliği Bütçesine Muhtemel Etkisi", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 15, Sayı 2, 2006, s.61-80.
- Bilgin, Pınar, "Clash of Cultures? Difference between Turkey and the European Union on Security", Ali L. Karaosmanoğlu ve Seyfi Taşhan (der.), *The Europeanization of Turkey's Security Policy: Prospects and Pitfalls*, Ankara, Dış Politika Enstitüsü, 2003, s.25-50.
- Brimmer, Esther, "Seeing Blue: American Visions of the European Union", Paris, Institute for Security Studies, Chaillot Paper No 105, Eylül 2007, s.47-51.
- Burwell, G.Frances (der.), "The Evolution of U.S.-Turkish Relations in a Transatlantic Context", Strategic Studies Institute, Colloquium Report, Nisan 2008, <http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil/> (Erişim Tarihi 4 Mayıs 2008).
- Cagatay, Soner, "Changing Turkish Public Attitudes towards the United States: Premises and Prospects", *Washington Times*, 7 Mart 2005.
- Carlucci, Frank ve F.Stephen Larrabee, "Revitalizing the U.S.-Turkey Relations", *Washington Times*, 8 Haziran 2005.
- Cizre, Umit, "Problem of Democratic Governance of Civil-Military Relations in Turkey and European Union Enlargement Zone", *European Journal of Political Research*, Cilt 43, No 1, Ocak 2004, s.107-125.
- Cook, A.Steven, "The U.S.-Turkey Relations and the War on Terrorism", 6 Kasım 2002, http://www.brook.edu/dybdocroot/views/ARTICLES/fellows/2001_cook.htm (Erişim Tarihi 10 Haziran 2005).
- Cordesman, H.Anthony, "The Role of Europe in the Middle East: An American

- Perspective”, IISS/CEPS European Security Forum, Brussels, 11 Mart 2002.
- Çandar, Cengiz, “Askeri Harekât, Siyasi Skandal”, *Referans*, 1 Mart 2008.
- Dağı, İhsan, “Transformation of Islamic Political Identity in Turkey: Rethinking the West and Westernization”, *Turkish Studies*, Cilt 6, No 1, Mart 2005, s.21-37.
- Düzel, Neşe, “Bakan Askeri Harcamayı Bilmez”, *Radikal*, 20 Haziran 2005, röportaj.
- Eissenstat, Howard, “ABD Harekât Olasılığını Artırıyor”, *Radikal*, 6 Temmuz 2007.
- Emerson, Michael ve Natalie Tocci, “Turkey as a Bridgehead and Spearhead: Integration EU and Turkish Foreign Policy”, Center for European Policy Studies, EU-Turkey Working Papers, No 1, Ağustos 2004.
- Flam, Harry, “Turkey and the EU: Politics and Economics of Accession”, Seminar Paper No: 718, Institute for International Economic Studies, Stockholm University, Şubat 2003.
- Fuller, Graham, “Turkey’s Strategic Model: Myths and Realities”, *The Washington Quarterly*, Cilt 27, No 3, Yaz 2004, s.51-64.
- Gönen, Ramazan, “Turkey’s Delicate Position between NATO and ESDP”, SAM Papers, 2003.
- Gunter, M.Michael, “The U.S.-Turkey Alliance in Disarray”, *World Affairs*, 1 Ocak 2005.
- Haas, N.Richard, “Toward Greater Democracy in the Muslim World”, *The Washington Quarterly*, Cilt 26, No 3, 2003, s.137-148.
- Jenkins, Gareth, “Context and Circumstance: The Turkish Military and Politics”, Adelphi Papers, No 337, Şubat 2001.
- Jenkins, Gareth, “Continuity and Change: Prospects for Civil-Military Relations in Turkey,” *International Affairs*, Cilt 83, No 2, 2007.
- Kirişçi, Kemal, “Turkey: A Transformation from Emigration to Immigration”, Avrupa Araştırmaları Merkezi, Boğaziçi Üniversitesi, Kasım 2003.
- Larrabee, F.Stephen, “Turkey Rediscovered the Middle East,” *Foreign Affairs*, Cilt 86, No 4, Temmuz/Ağustos 2007, s.103–114.
- Larrabee, F.Stephen, “Turkey as a U.S. Security Partner”, RAND, 2008, www.rand.org (Erişim Tarihi 2 Mayıs 2008).
- Larson, P.Alan, “The U.S.-Turkey Economic Relations: Reinvesting for a Mature Partnership”, 26 Haziran 2003, <http://lists.state.gov/SCRIPTS/WAtheU.S.IAINFO.EXE?A2=ind0306d&L=dosdo&D=1&O=D&F=&S=&P=1712> (Erişim Tarihi 10 Haziran 2005).
- Lesser, O.Ian, “Turkey, the United States, and the Delusion of Geopolitics,” *Survival*, Cilt 48, No. 3, Sonbahar 2006.
- Lesser, O.Ian, *Beyond Suspicion: Rethinking U.S.-Turkish Relations*, Washington D.C., Woodrow Wilson Center for Scholars, 2007.
- Liska, George, *Nations in Alliance: The Limits of Interdependence*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1962
- Lüle, Zeynel, “AKP Frene mi Bastı?”, *Hürriyet*, 16 Ocak 2008.
- Mattli, Walter, *The Logic of Regional Integration: Europe and Beyond*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999.
- Migdalowitz, Carol, “Turkey’s 2007 Elections: Crisis of Identity and Power”, CRS Report

for Congress, 11 Haziran 2007.

Moravcsik, Andrew, "Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in the European Community", *International Organization*, Cilt 45, No 1, Kış 1991, s.19-56.

Oğuzlu, H.Tarik, "Turkey and the EU from a 'Security' Perspective", *Security Dialogue*, Cilt 34, No 3, Eylül 2003, s.285-299.

Özkan, Fadime, "PKK'yı AB Süreci Bitirir", *Star*, 14 Ağustos 2007.

Perthes, Völkers, "America's 'Greater Middle East' and Europe: Key Issues For Dialogue", *Middle East Policy*, Cilt XI, No 3, Sonbahar 2004.

Ragionieri, Rodolfo, "Europe, the Mediterranean and the Middle East", Steven Blanks (der.), *Mediterranean Security into the Coming Millenium*, Carlisle, Strategic Studies Institute, 1999, s.417-442.

Robins, Philip, "The Opium Crisis and the Iraq War: Historical Parallels in US-Turkey Relations", *Mediterranean Politics*, Cilt 12, No 1, Mart 2007, s.17-38.

Sandıklı, Atilla, *Türkiye'nin Dış Politikasında Avrupa Birliği ve Alternatifleri*, İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı, 2001.

Selçuk, Mustafa, "Otoriter Demokrasi", *Türkiye*, 25 Mart 2004.

Sezer, B.Duygu, "Turkish Security Challenges in the 1990s", Stephen J. Blank (ed.), *Mediterranean Security in the Coming Millennium*, USA, Strategic Studies Institute (Department of Army), 1999.

Süsoy, Yener, "Dost İhtiyacı Deyince", *Hürriyet*, 2 Ekim 2006.

Tank, Pınar, "Political Islam in Turkey: A State of Controlled Secularity", *Turkish Studies*, Cilt 6, No 1, Mart 2005.

Tocci, Nathalie (der.), "Conditionality Impact and Prejudice in EU-Turkey Relations", IAI/TEPAV Report, 2007.

Uzel, İlhan, "The Paradox of Modernisation and Securitisation: The Turkish Military vs the European Union", EU-Turkish Relations Dossier, Observatory of European Foreign Policy, EUTR 9/2003.

Uzun, Turgay, "Bürokratik Oligarşi Neden Direniyor?", *Zaman*, 9 Haziran 2004.

Uzun, Turgay, "İspanyollardan Öğreneceğimiz Çok Şey Var", *Radikal*, 29 Ocak 2006.

Walt, Stephen, *The Origins of Alliances*, Ithaca, Cornell University Press, 1987.

Wolfowitz, Paul, "Iraq, War on Terrorism and Turkey's Role in Europe", 12 Nisan 2002, www.state.gov (Erişim Tarihi 8 Haziran 2005).

Youngs, Richard, "Europe's Uncertain Pursuit of Middle East Reform", Carnegie Papers, Middle East Series, No 45, Haziran 2004.

Yücel, Gökhan, "New Dilemmas of Turkish National Security", The Fourth Korkkalis Graduate Student Workshop, JFK School of Government, Harvard University, 8-9 Şubat 2002.

Raporlar

2000 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession, Brussels, EU Commission, 8 Kasım 2000.

2004 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession, Brussels, EU Commission, 6 Ekim 2004.

European Parliament Consultation Paper, Ref. EP03-023EN, 5 Haziran 2003.

Middle East-North Africa Fact Sheet, 11 Haziran 2003, www.whitehouse.gov/news (Erişim Tarihi 6 Haziran 2005).

Negotiation Framework Document, Brussels, EU Commission, 3 Ekim 2005.

The Analysis of Turkish-American Economic and Commercial Relations and Suggestions for the Future, Executive Summary, Istanbul, TUSIAD, Yayın No T/2003-03-351, Mart 2003.

The EU Accession Partnership Document, Brussels, EU Commission, Kasım 2000.

Turkey 2007 Progress Report, Brussels, EU Commission, 6 Kasım 2007.

Turkey after the Start of Negotiations with the European Union—Foreign Relations and the Domestic Situation, Warsaw, CES Report, 2007.

Turkey on the Threshold: Europe's Decision and the U.S. Interests, Washington D.C., The Atlantic Council of the United States, Policy Paper, Ağustos 2004.

Summary

A delicate debate has begun in domestic politics since Turkey was accepted as a candidate country to the EU in 1999. While political elites argue that EU reforms are inevitable for democratization of the country, state elites think that reforms may encourage domestic threats and damage the territorial integrity and secular regime. Meanwhile, the roles that are to be assigned to Turkey as a result of recent changes in U.S. Middle East policy have had serious repercussions on the Kurdish problem and political Islam. The latter are accepted as the most important domestic threats. Consequently, those two primary domestic problems of the country took on an international dimension in the last decade.

Recent discussion between state and political elites has revolved around democratization, which is locked onto the definition of domestic threats in relation to the integration process. In this tension state elites seem to be associated with the U.S. and political elites with EU reforms. Why? The type of Turkey's relations with the big powers might suggest one explanation to this question.

Turkey's relations with the U.S. illustrates that they are allies, as during the Cold War, sometimes described as a "strategic partnership". Alliance in international relations recognizes that each party is autonomous in their domestic affairs and security is the primary field of cooperation. On the other hand, Turkey-EU relations after 1999 began to be dominated by a type of integration in which each party's objective was to integrate its political and economic system, including to a certain extent its foreign and security policies. This dismisses the autonomy of parties in their domestic affairs. Turkey is expected to fulfill EU standards in all fields of politics, society, economy, culture and bureaucratic structure, under Copenhagen Political Criteria.

The type of relation -alliance/integration- constitutes a logical framework for the preferences of domestic actors -state and democratic elites- to strengthen their position vis-à-vis the domestic threat/democratization dilemma. From the perspective of state elites, the determining features of the republic are national unity, in the sense of territory and identity and secularism. The Kurdish problem and political Islam have been defined as domestic threats. As these problems have been linked to the U.S. and the EU for the last decade, they have transnational dimensions. Logistical supports for Kurdish terrorism from Northern Iraq or presenting Turkey as model for the region are issues of foreign policy between the parties. By the same token, Turkish elites are suspicious about EU reforms because integration requires political and institutional transformations which might undermine the territorial integrity of the country and the secular character of the regime.

From the perspective of political elites, integration is an opportunity to democratize the country, which might remove the basis of domestic threats because of widening cultural and religious rights. As integration requires fundamental political and institutional transformation that could not be finalized by domestic dynamics, external imposition through integration might well work against authoritarian tendencies at home. Despite the fact that important reforms have been made during the 2000-2005 period, the process has slowed for the last few years. One of the most important factors is the mismanagement of the process by political elites. Contrary to the logic of integration, they assessed the process in line with their narrow political priorities, and failed to formulate a competent long-term plan. For that reason, progress has been slow. Moreover, the Cyprus and so-called Armenian genocide issues along with a slowing economy in Europe have proved to be seriously disappointing.

Negative developments toward integration are expected to contribute to the preservation of the views of state elites. This means that the continuation of the alliance with the U.S. is strengthened as the U.S. would prefer a stable Turkey. Turkish state and political elites also prefer the existing alliance with the U.S. to contribute to stability in the Middle East. As a result, the democratization ideal may be delayed while the current domestic threats related to the Kurdish and Islamist issues may continue.